

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ HARİTA VE YÖN OKURYAZARLIĞINA İLİŞKİN KAVRAMLARI ANLAMA DÜZEYLERİ VE KAVRAM YANILGILARI

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Memet Kuzey¹, Yavuz DEĞİRMENCİ²

1 Dr. Öğretim Üyesi, Bayburt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü, Bayburt, memetkuzey@bayburt.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9866-8134.

2 Dr. Öğretim Üyesi, Bayburt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü, Bayburt, ydegirmenci@bayburt.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3417-1775.

Geliş Tarihi: 12.01.2019 Kabul Tarihi: 08.03.2019

Öz: Bu araştırmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının harita ve yön kavramları ile ilgili kavram anlama düzeylerini ve kavram yanılıklarını tespit etmektir. Bu araştırma, 2017-2018 eğitim öğretim yılının güz döneminde öğrenim gören, 65'i kız ve 37'si erkek olmak üzere toplam 102 sosyal bilgiler öğretmen adayı ile yürütülmüştür. Çalışma nitel araştırma yaklaşımına göre tasarlanmıştır. Verilerin elde edilmesinde araştırmacılar tarafından geliştirilen ve açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış formlar kullanılmıştır. Verilerin analizinde ise içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, katılımcıların kavram anlama düzeylerinin zayıf olduğu, bazı kavramları tanımlama ve açıklamada zorluklar yaşadıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte araştırmada yer alan tüm kavramlara yönelik 1. sınıf öğrencilerinin anlama düzeyleri diğer sınıflara oranla daha düşük olduğu, 2. sınıfların ise diğer sınıf düzeylerine göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca araştırma sonunda öğrencilerin kavram anlama ve kavram yanılıklarına yönelik bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Sosyal Bilgiler Öğretimi, Harita ve Yön Okuryazarlığı Becerisi.

SOCIAL STUDIES TEACHER CANDIDATES' UNDERSTANDING LEVEL AND MISCONCEPTIONS WITH REGARD TO THE MAP AND DIRECTION LITERACY

Abstract:

The aim of this study is to determine the concept understanding levels and misconceptions about social studies teacher candidates' map and direction concepts. This research was carried out with a total of 102 social studies teacher candidates, 65 of whom were female and 37 were male. The study was designed according to the qualitative research approach. Semi-structured forms of open-ended questions developed by the researchers were used to obtain the data. In the analysis of the data, content analysis technique was used. According to the findings obtained from the research, it was found that the participants' concept understanding levels were weak and they had difficulty in defining and explaining some concepts. However, it was found that the level of comprehension of the first year students for all the concepts in the study was lower than the other classes, and the second grade was higher than the other grade levels. In addition, some suggestions were made for students to understand the concept and misconceptions.

Key Words: Social Studies, Teaching of Social Studies, Map and Direction of Literacy Skill.

1. Giriş

İnsanlar faaliyetlerini mekân içerisinde gerçekleştirir (Tümertekin ve Özgüç, 2016), bu faaliyetleri gerçekleştirirken mekâna ait bilgileri haritalar ile görselleştirir ve yön kavramları ile de ilişkilendirirler. Harita ve yön kavramları; bireylerin mekân bilgilerini zihinlerinde anlamlandırıp, soyut mekânlar oluşturmalarında işlevsel görev yaparlar. Böylece gerçek mekân ile zihinsel mekân arasında bağlantıyı oluştururlar. Bu durum mekânın daha iyi algılanmasında ve insan faaliyetlerinin daha sağlıklı yürütülmesinde önemli bir rol oynar.

Harita okuryazarlığı, harita bilgilerinin ve becerilerinin kullanılmasıdır. Yön okuryazarlığı ise uzay ilişkileri içerisinde bir alanı belirli bir nesneye göre yön kavramları ile ilişkilendirip bulma-tarif etme yeteneğidir (Kuzey, 2016). Harita ve yön okuryazarlığı temel yaşam becerilerini içerir. Diğer bir ifade ile bireylerin günlük yaşantılarında ki mekânsal problemleri çözmeyi gerektiren bilgi ve becerileri kapsar. Bu durum kari-

şık ve karmaşık bir süreçtir. Bu süreci hem somut ve anlaşılabilir hem de uygulanabilir bir duruma getirebilmek için harita ve yön okuryazarlığına ait temel kavramların bireylere kazandırılması gerekmektedir. Harita ve okuryazarlığı bireylere sosyal, ekonomik ve zaman olmak üzere birçok konuda fayda sağlayabilmektedir. Bununla birlikte harita ve yön okuryazarlığına sahip bireyler mekânsal problemleri çözme konusunda daha başarılı olacaklarından daha mutlu bir yaşam sürdürecekleri söylenebilir.

Düşüncenin temel taşı olan kavramlar, bireylerin dünyaya gelmesi ile başlayıp hayat boyu devam ettirdiği bilgi birikimleridir. Kavramlar; insan zihinde anlaşılan, farklı obje ve olguların değişebilen ortak özelliklerini temsil eden bilgi yapılarıdır (Ülgen, 2004). Kavram, bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarıdır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2011). Bireyler nesnelere benzer ve farklılıklarına göre birbirinden ayırır. Örneğin, göl, deniz, okyanus ve akarsu kütleleri ve biçimleri açısından değişebilen fakat ortak özellikleri ile zihinde oluşturulan imaj “su” olarak adlandırılır. Kavramlar bir kelime ile ifade edilir. Her bir kelime aynı dili konuşan insanlar arasında ortak sayılabilecek olan bir kavramla çok sıkı bir biçimde eşleşmiştir. Bu kelimeler kendi içerisinde kategorilere ayrılır. Örneğin “dağ” coğrafik bir terimdir ve yeryüzündeki şekillerden birinin adı olarak tanımlanarak dağ kelimesi ile ifade edilir (Akyol ve Temur, 2007).

Bireyler, kavramlar ile düşünür, iletişim kurar ve kendi zihinlerin yepyeni bir dünya oluştururlar. Kavramlar somut değil soyut düşüncelerdir; dış dünyada değil, bireylerin düşünce sistemlerinde yer alır. Bireylerin zihinlerinde kavramların oluşması amacıyla kavram öğretimi yapılırken bireyler de kavramları öğrenme ihtiyacı hissederler (MEB, 2005). Kavram öğrenme, örneklerinin benzer ve farklı yanlarını algılayarak, benzerliklerinden genelleme yaparak öğrenilir. Kavram öğrenme çocukluk döneminde daha yoğun bir süreci içermektedir (Ülgen, 2004). Bu dönemde öğrenilen kavramlar hatalı, eksik, belirsiz ve ilkelidir. Çocuklara planlı bir şekilde kavram oluşturmayı öğretme, okul döneminde gerçekleşir. Okul ders programları bu çerçevede düzenlenir ve üst düzeyde kavram öğrenmeyi amaçlar (Senemoğlu, 1999). Bu kavramlar, gelecek öğrenmeleri sağlamak ve anlamlandırmak için öğrencilerin öğrenme deneyimlerini organize eden anahtarlar olarak düşünülmektedir (Seefeldt, Castle ve Falconer, 2015).

Öğrencilerin hatalı, eksik öğrendikleri bilgiler ile belirli bir probleme yönelik doğru olmayan düşünceleri veya bilimsel olmayan bilgileri kavram yanlışlarını oluşturmaktadır (Yılar, 2007). Bu yanlışlar daha ileri öğrenmeler için temel oluşturacak bilimsel kabul edilen bir anlamayı engelledikleri için öğrencilerin birçok konuda yanlış kavramlara sahip olmalarına neden olabilir (Alkış, 2009). Bu nedenle düşüncenin temel taşları olan kavramlar, doğru ve bilimsel gerçeklere uygun olarak öğretilmesi gerekmektedir. Bu nedenle 2005 ve 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı kavram sınıf listesine, kavram öğretilmesine ve kavram yöntemlerine yer vermiştir.

İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında harita ve yön okuryazarlığı ile ilişkilendirilebilecek bilgi, beceri, kavram ve değerler “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında verildiği görülmektedir. Bu öğrenme alanında mekân algılama, harita okuryazarlığı, harita kullanma ve konum analizi gibi becerilere ve bu becerilerle ilişkilendirilebilecek anahtar kavramlara yer verilmiştir. 4. sınıf anahtar kavramlar; yön, anayön, arayön, pusula, kroki, doğal unsurlar, beşeri unsurlardır. 5. sınıf anahtar kavramlar; yerleşme, bölge, yön, yer, çevre, doğal ortam, beşeri ortam, iklim, hava olayı, hava durumu, doğal kaynaklardır. 6. sınıf anahtar kavramlar; beşeri ortam, bölge, coğrafi konum, çevre, doğal kaynaklar, doğal ortam, iklim, kaynak, kıta, göç, nüfus, ölçek, yerleşme, yön kavramlarıdır. 7. sınıf anahtar kavramlar ise beşeri ortam, bölge, çevre, doğal kaynaklar, doğal ortam, göç, harita, iklim, nüfus, şehirleşme, turizm, ulaşım, vatan ve yerleşme gibi kavramlardan oluşmaktadır. Harita ve yön okuryazarlığına yönelik Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan, bu kavramlardan soyut, öğrencilerin anlamakta güçlük çektiği; Demirkaya, Çetin ve Tokcan (2004), öğrencilerin çoğunun yön kavramlarını anlamadıklarını; Tuna, Demirci ve Gültekin (2012), Türk toplumunun yön ve konum belirlemede, yön tarif etmede yetersiz olduklarını; Solmaz ve Uzunöz (2009) ile Sönmez (2010), bireylerin harita becerilerine sahip olma düzeylerinin düşük olduğu; Kuzey (2016), öğrencilerin harita ve yön okuryazarlığını sahip bireylerin uygulamada genel olarak yetersiz olduklarını; Kızılcıaoğlu (2007) bireylerin mekânsal algılama becerilerinin gelişmediğini tespit etmişlerdir. Bununla birlikte harita ve yön ile ilgili kavramlar günlük hayatımızda sıklıkla karşımıza çıkan ve yaşamda karşılığı olan kavramlardır. Bu kavramlar (*harita, ölçek, lejant, enlem ve boylam*) harita okuryazarlığıyla, (*yön, yön bulma, yön tarif etme, doğu, batı, güney ve kuzey*) yön okuryazarlığıyla ilgilidir. Bu kavramlara yer verilmesi kadar bu kavramları öğretecek öğretmen adaylarının da yeterli düzeyde bilgi ve beceri birikimine sahip olmaları da gerekmektedir.

Alanyazın incelendiğinde kavramların öğretimi ve kavram yanlışlarına yönelik önemli çalışmalar yapıldığı (Platten, 1995; Harwood ve Mcshane, 1996; Akbaş, 2002; Turan, 2002; Demirkaya, Çetin ve Tokcan, 2004; Gautier, Deutsch, ve Rebich, 2006; Duman ve Girgin, 2007; Yılar, 2007; Alım, Özdemir ve Yılar 2008; Harrington, 2008; Alım, 2008; Akbaş, 2008; Kayacan, 2010; İncekara ve Kantürk, 2010; Akbaş, Uzunöz, Gençtürk, 2010; Pinar ve Akdağ 2012; Tuna, Demirci ve Gültekin, 2012; Akbaş ve Uzunöz, 2013; Akbaş, 2013; Bitlisli, 2014; Gümüş ve Avcı, 2016; Dove, 2016; Ünal ve Er 2017; Akkuş ve Kuzey 2018; Uzunöz, 2018) görülmektedir. Bu araştırmalarda öğrencilerin bazı coğrafya konularını veya bazı coğrafi kavramları anlamakta güçlük çektikleri ve kavram yanlışlarına sahip oldukları belirlenmiştir. Alım (2008), öğrencilerin yarıya yakının harita, ölçek ve lejant kavramlarını doğru anladıklarını, Kayacan (2010), enlem ve boylam kavramlarını karıştırdıklarını, Bitlisli (2014), harita, ölçek, paralel ve meridyen kavramlarını karıştırdıklarını tespit etmiştir. Ancak yapılan araştırmalarda harita okuryazarlığı ile ilgili kavram yanlışlarına farklı eğitim düzeylerinde yer verildiği görülmektedir. Bununla birlikte öğretmen adaylarının yön okuryazarlığı ile

ilgili kavram yanlışlarını ortaya koyan kapsamlı çalışmaların sınırlı düzeyde olduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının harita ve yön okuryazarlığına ilişkin kavramları anlama düzeylerinin ve kavram yanlışlarının belirlenmesi iyi ve nitelikli bir kavram öğretimi için gerekli görülmektedir. Bu açıdan nitelikli öğretmen yetiştirme çok yönlü bir konu olup eğitim sisteminin en önemli ögesidir (Kavcar, 2002). Dolayısıyla yapılan bu çalışma öğretmen adaylarının yetiştirilmesinde yol gösterebileceği gibi ilgili literatüre de katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sosyal bilgiler dersinin belirlenen amaçlarına ulaşabilmesi için kavram öğretiminde rehberlik yapacak öğretmenlerin bu konuda bilgi, beceri ve tecrübe sahibi olması önemlidir. Çünkü öğretim programlarında yer alan kavramların doğru ve bilimsel yapılarına uygun olarak öğretilmesi, varsa kavram yanlışlarının ortadan kaldırılması eğitimin niteliği adına önem arz etmektedir. Bu nedenle öğretmen yetiştirme konusunda öncü olan eğitim fakültelerinde öğretmen adaylarının kavram düzeylerini ve kavram yanlışlarını ortaya çıkarıp, daha donanımlı yetiştirmelerini sağlamak bu araştırmanın konusu açısından önemli görülmüştür. Araştırmada bu ana amaçla birlikte ayrıca şu alt sorulara da yanıtlar aranmıştır.

1. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “*harita, lejant, ölçek, enlem, boylam*” gibi haritalarla ilgili bazı kavramları anlama düzeyleri nasıldır?
2. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “*yön, yön bulma, yön tarif etme, kuzey, güney, doğu, batı*” gibi yönlerle ilgili bazı kavramları anlama düzeyleri nasıldır?
3. Sosyal bilgiler öğretmen adayları belirlenen kavramlarla ilgili en çok hangilerini doğru veya yanlış olarak bilmektedirler?
4. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının harita ve yönlerle ilgili kavram yanlışları nelerdir?
5. Ayrıca sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yön kavramıyla ilgili olarak “*Şu an üniversite okuduğunuz şehir Türkiye’nin hangi yönündedir.*” sorusuna verdikleri cevaplar nelerdir?

2. Yöntem

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının harita ve yön becerilerine ilişkin yapılan bu çalışma nitel bir araştırma yöntemiyle tasarlanmıştır. Nitel araştırmalar, derinlemesine betimleme, yorumlama ve katılımcıların bakış açılarının yer aldığı, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algı ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir bakış açısıyla ortaya konulmasına yönelik bir sürecin izlendiği çalışmalar olarak tanımlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Nitel araştırmalar, araştırma probleminin incelenmesini içeren yorumlayıcı ve kuramsal çerçevelerin kullanımı ile başlar ve araştırmacılar, başkalarını anlama ve insanların günlük yaşamlarını nasıl yapılandırıp anlamlandırdıklarını inceler. Ayrıca nitel araştırmacılar insanların, sembollerin ve nesnelerin algılanmasına ve öznel dünyasına odaklanırlar

(Creswell, 2016; Berg ve Lune, 2015). İlgili literatürle birlikte araştırmanın doğası ve çalışmada cevabı aranan sorular dikkate alındığında bu desenin kullanılmasına karar verilmiştir.

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 eğitim öğretim döneminde Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü'nde öğrenim gören toplam 102 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışma grubuna ilişkin veriler tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma grubu

Cinsiyet	Sınıf Düzeyleri						Toplam	
	1. Sınıf		2. Sınıf		3. Sınıf		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Kız	35	66.03	19	63.33	11	57.89	65	63.72
Erkek	18	33.96	11	36.66	8	42.10	37	36.27

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmen adaylarının büyük bir çoğunluğunu n=65 (%63.72) kız öğrenciler oluşturmaktadır. Bununla birlikte grupta yer alan erkek öğrencilerin sayısı ise n=37 (%36.27) kişidir.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada öğretmen adaylarının harita ve yön hakkında görüşlerini belirlemek için nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği kullanılmıştır (Yıldırım ve Simsek, 2011). Nitel görüşmelerin amacı, katılımcıların duyguları, düşünceleri, fikirleri ve davranışları gibi doğrudan gözlemlenemeyen şeylerin anlayışını sağlamaktır (Patton, 1990). Öğretmen adaylarının harita ve yön kavramlarına yönelik anlama düzeylerini ortaya koymak için açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Literatürde ilgili çalışmalar incelendiğinde (Platten, 1995; Çoştu, Ayas ve Ünal, 2007; Alım, 2008; Akhan ve Kılıçoğlu, 2014) kavram anlama düzeylerini ortaya koymak ve kavram yanlışlarını tespit etmek amacıyla açık uçlu sorulardan oluşan görüşme formlarının sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Çalışmada verilerin değerlendirilmesinde ise Abraham ve diğ., (1992) tarafından belirlenen kavram anlama kategorileri kullanılmıştır. Katılımcıların sorulara verdikleri cevaplar "anlama", kısmen anlama", "yanlış anlama", "anlamama" ve "cevapsız" olmak üzere 5 farklı kategoride değerlendirilmiştir. Elde edilen verilerin analizinde kullanılan katılımcıların kavram anlama düzeylerine ilişkin değerlendirme ölçütleri tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcı cevaplarının analiz edilmesinde kullanılan kategoriler ve ölçütler

Anlama Düzeyleri	Puanlama Kriterleri
Anlama	Geçerliliği olan cevabın bütün yönlerini içeren cevaplar
Kısmen anlama	Geçerli olan cevabın genellikle bir yönünü içeren, fakat bütün yönlerini içermeyen cevaplardır
Yanlış anlama	Kavram yanlışlığı içeren veya bilimsel olarak yanlış olan cevaplar
Anlamama	Soruyu olduğu gibi tekrarlama, ilgisiz, mantıksız ya da açık olmayan cevaplar
Cevapsız	Soruyu boş bırakma, bilmiyorum, fikrim yok gibi ifadelerin yer aldığı cevaplar

Katılımcılardan elde edilen veriler daha sonra tablo 2'deki kategori ve ölçütler de dikkate alınarak değerlendirilmiş ve sonuçlar tablolarda yüzde (%) ve frekans (f) şeklinde sunulmuştur. Araştırmanın güvenilirliği için ise sosyal bilgiler eğitimcisi ve coğrafya eğitimcisi olarak oluşan iki farklı uzman görüşüne başvurulmuş. Araştırmacılar ile uzman görüşlerinin uyuma oranına göre çalışmanın güvenilirliği hesaplanmıştır. Hesaplama Miles ve Huberman (1994) tarafından geliştirilen (Güvenirlilik Formülü = Görüş birliği / Görüş birliği + Görüş ayrılığı) formül kullanılmış ve uyuma oranı (%95) olarak bulunmuştur.

3. Bulgular

Araştırmada harita ve yön kavramlarıyla ilgili olarak sosyal bilgiler öğretmen adaylarından elde edilen veriler, veri toplama aracında yer alan sorular da dikkate alınarak incelenmiş ve sonuçları bu bölümde sunulmuştur. Öğrencilerin "anlama", "kısmen anlama", "yanlış anlama", "anlamama" ve "cevapsız" kategorilerine göre düzeyleri yüzde ve frekans olarak verilmiştir. Tablo 3'te sosyal bilgiler 1. sınıf öğrencilerinin kavram anlama düzeyleri ve kavram yanlışları verilmiştir.

Tablo 3. Sınıf öğrencilerin kavramları anlama düzeyleri

	Kavramlar	Anlama		Kısmen Anlama		Yanlış Anlama		Anlamama		Cevapsız	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Sosyal Bilgiler 1. Sınıf	Harita	13	24.5	18	33.9	21	39.9	1	1.8	-	-
	Lejant	24	45.2	19	35.8	4	7.5	1	1.8	5	9.4
	Ölçek	22	41.5	21	39.6	8	15.0	-	-	2	3.7
	Enlem	-	-	-	-	50	94.3	-	-	3	5.6
	Boylam	1	1.8	1	1.8	46	86.7	1	1.8	4	7.5
	Kuzey	3	5.6	7	13.2	37	69.8	-	-	6	11.3
	Güney	3	5.6	4	7.5	39	73.5	-	-	7	13.2
	Doğu	32	60.3	3	5.6	10	18.8	1	1.8	8	15.0
	Batı	26	49.0	3	5.6	13	24.5	-	-	10	18.8
	Yön	6	11.3	2	3.7	37	69.8	-	-	9	16.9
	Yön Bulma	4	7.5	21	39.9	16	30.1	1	1.8	11	20.7
	Yön Tarif Etme	2	3.7	21	39.9	19	35.8	-	-	11	20.7
	Bayburt	33	62.2	10	18.8	8	15.0	-	-	2	3.7
	Toplam	169	24.4	130	18.8	308	44.6	5	0.7	78	11.3

Tablo 3 incelendiğinde, araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenliği 1. sınıfların “lejant”, “ölçek”, “doğu”, batı” kavramlarıyla ilgili olarak anlama düzeyleri daha yüksek düzeyde yer alırken, diğer kavramları anlama düzeyleri daha düşük düzeyde kaldığı görülmektedir. Bununla birlikte öğrencilerin “enlem”, “boylam”, “kuzey”, “güney” ve yönlerle ilgili kavram yanlışlarının ise yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Tablo 4’te sosyal bilgiler 2. sınıf öğrencilerinin kavram anlama düzeyleri ve kavram yanlışları verilmiştir.

Tablo 4. Sınıf öğrencilerin kavramları anlama düzeyleri

	Kavramlar	Anlama		Kısmen anlama		Yanlış anlama		Anlamama		Cevapsız	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Sosyal Bilgiler 2. Sınıf	Harita	20	66.6	7	23.3	3	10.0	-	-	-	-
	Lejant	17	56.6	7	23.3	4	13.3	-	-	2	6.6
	Ölçek	21	70.0	2	6.6	6	20.0	-	-	1	3.3
	Enlem	10	33.3	6	20.0	14	46.6	-	-	-	-
	Boylam	10	33.3	6	20.0	14	46.6	-	-	-	-
	Kuzey	10	33.3	12	40.0	4	13.3	-	-	4	13.3
	Güney	8	26.6	11	36.6	6	20.0	-	-	5	16.6
	Doğu	18	60.0	4	13.3	2	6.6	-	-	6	20.0
	Batı	18	60.0	4	13.3	2	6.6	-	-	6	20.0
	Yön	4	13.3	18	60.0	3	10.0	-	-	5	16.6
	Yön Bulma	10	33.3	12	40.0	3	10.0	-	-	5	16.6
	Yön Tarif Etme	8	26.6	16	53.3	1	3.3	-	-	5	16.6
	Bayburt	20	66.6	8	26.6	1	3.3	-	-	1	3.3
	Toplam	174	44.6	113	28.9	63	16.1	-	-	40	10.2

Tablo 4 incelendiğinde, araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenliği 2. Sınıf öğrencilerin 1. sınıflara oranla kavramları anlama düzeylerinin daha yüksek olduğu, kavram yanlışlarının ise daha düşük düzeyde gerçekleştiği görülmektedir. Tablo 5'te sosyal bilgiler 3. sınıf öğrencilerinin kavram anlama düzeyleri ve kavram yanlışları verilmiştir.

Tablo 5. Sınıf öğrencilerin kavramları anlama düzeyleri

	Kavramlar	Anlama		Kısmen anlama		Yanlış anlama		Anlamama		Cevapsız	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Sosyal Bilgiler 2. Sınıf	Harita	4	21.0	12	63.1	2	10.5	-	-	1	5.2
	Lejant	16	84.2	1	5.2	2	10.5	-	-	-	-
	Ölçek	17	89.4	1	5.2	1	5.2	-	-	-	-
	Enlem	2	10.5	1	5.2	16	84.2	-	-	-	-
	Boylam	2	10.5	3	15.7	14	73.6	-	-	-	-
	Kuzey	4	21.0	15	78.9	-	-	-	-	-	-
	Güney	-	-	16	84.2	2	10.5	-	-	1	5.2
	Doğu	12	63.1	6	31.5	1	5.2	-	-	-	-
	Batı	12	63.1	6	31.5	1	5.2	-	-	-	-
	Yön	1	5.2	10	52.6	8	42.1	-	-	-	-
	Yön Bulma	9	47.3	4	21.0	1	5.2	1	5.2	4	21.0
	Yön Tarif Etme	8	42.1	7	36.8	-	-	3	15.7	1	5.2
	Bayburt	10	52.6	8	42.1	1	5.2	-	-	-	-
	Toplam	97	39.2	90	36.4	49	19.8	4	1.6	7	2.8

Tablo 5 incelendiğinde, araştırmaya katılan 3. sınıfların “lejant”, “ölçek”, “doğu”, “batı” kavramlarıyla ilgili olarak anlama düzeylerinin 1. sınıflarda olduğu gibi daha yüksek olduğu görülürken, bazı kavramlarla ilgili olarak ta (enlem, boylam) yüksek düzeyde kavram yanılığısına sahip oldukları tespit edilmiştir. Aşağıdaki tablolarda araştırmada yer alan kavramlarla ilgili katılımcıların (1, 2 ve 3. sınıflar için) kavram anlama düzeyleri ve kavram yanılığları verilmiştir.

Tablo 6. Harita kavramına yönelik cevaplar

Kavram	Anlama		Kısmen anlama		Yanlış anlama		Anlamama		Cevapsız	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Harita	37	36.2	37	36.2	26	25.4	1	0.9	1	0.9

Araştırmaya katılan tüm sosyal bilgiler öğretmen adaylarının harita kavramına vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde, katılımcıların %36.2’si (n=37) anlama ve kısmen anlama (%36.2) düzeyinde cevap verdiği görülürken, katılımcıların %25.4’ünün

(n=26) harita kavramı konusunda kavram yanlışlığına sahip oldukları dikkat çekmektedir. Öğretmen adaylarının harita kavramına yönelik örnek ifadeleri ise şu şekildedir;

Anlama;

“Bir yerin kuşbakışı görünümünün belirli bir ölçek dâhilinde küçültülerek düzleme aktarılmasıdır.” (S2-Ö1).

Kısmen anlama;

“Dünya üzerinde bir yerin düzleme aktarılmasıdır.” (S3-Ö17).

Yanlış anlama;

“Bir bölgeyi gösteren alanların özelliklerini hangi bölgede ve hangi yönde olduklarını gösterir.” (S1-Ö7).

Tablo 7. Lejant kavramına yönelik cevaplar

Kavram	Anlama		Kısmen anlama		Yanlış anlama		Anlamama		Cevapsız	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Lejant	57	55.8	27	26.4	10	9.8	1	0.9	7	6.8

Katılımcıların “Lejant nedir?” sorusuna yönelik cevapların %55.8’i (n=57) anlama düzeyinde, %26.4’ü ise kısmen anlama düzeyinde gerçekleşirken, %9.8’i ise yanlış anlama düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Öğretmen adaylarının lejant kavramına yönelik örnek ifadeleri ise şu şekildedir;

Anlama;

“Haritanın genellikle sağ alt köşesinde yer alır ve haritadaki işaretlerin ne anlama geldiğini ifade eder” (S1-Ö10).

Kısmen anlama;

“Haritaların alt kısmında yer alır ve harita hakkında bilgi verir.” (S2-Ö5).

Yanlış anlama;

“Haritalarda yönü göstermek için kullanılır.” (S3-Ö8).

Tablo 8. Ölçek kavramına yönelik cevaplar

Kavram	Anlama		Kısmen anlama		Yanlış anlama		Anlamama		Cevapsız	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Ölçek	60	58.8	24	23.5	15	14.7	-	-	3	2.9

Katılımcıların “Ölçek nedir?” sorusuna yönelik cevapların %58.8’i (n=60) anlama düzeyinde, %23.5’i ise kısmen anlama düzeyinde gerçekleşirken, %14.7’si ise yanlış anlama düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Öğretmen adaylarının ölçek kavramına yönelik örnek ifadeleri ise şu şekildedir;

Anlama;

“Haritalarda kullanılan küçültme oranıdır.” (S3-Ö2).

Kısmen anlama;

“Herhangi bir alanın haritaya çizilebilmesi için küçültmek yâda büyültmek.” (S1-Ö5).

Yanlış anlama;

“Haritanın bir yerinin veya belirli bir alanın sayısı ile gösterilmesidir.”(S2-Ö29).

Tablo 9. Enlem kavramına yönelik cevaplar

Kavram	Anlama		Kısmen anlama		Yanlış anlama		Anlamama		Cevapsız	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Enlem	12	11.7	7	6.8	80	78.4	-	-	3	2.9

Katılımcıların “Enlem nedir?” sorusuna yönelik cevapların %11.7’si (n=12) anlama düzeyinde, %6.8’i ise kısmen anlama düzeyinde gerçekleşirken, %78.4’ü (n=80) ise yanlış anlama düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Tablo 9’a göre katılımcıların büyük çoğunluğunun enlem konusunda yanlış içerisindedir oldukları dikkat çekmektedir. Öğretmen adaylarının enlem kavramına yönelik örnek ifadeleri ise şu şekildedir;

Anlama;

“Bir yerin ekvatora olan uzaklığının açısıdır.” (S2-Ö21).

Kısmen anlama;

“Paralellerin saat ve dakika cinsinden gösterilmesidir.” (S3-Ö19).

Yanlış anlama;

“Dünya üzerinde hayali olarak bildiğimiz, dünyayı yatay olarak eş parçalara bölen yatay çizgilerdir.” (S1-Ö41).

Tablo 10. Boylam kavramına yönelik cevaplar

Kavram	Anlama		Kısmen anlama		Yanlış anlama		Anlamama		Cevapsız	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Boylam	13	12.7	10	9.8	74	72.5	1	0.9	4	3.9

Katılımcıların “Boylam nedir?” sorusuna yönelik cevapların %12.7’si (n=13) anlama düzeyinde, %9.8’i (n=10) ise kısmen anlama düzeyinde gerçekleşirken, %72.5’i (n=74) ise yanlış anlama düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Tablo 10’a göre katılımcıların büyük çoğunluğunun enlem kavramında olduğu gibi boylam kavramı konusunda da yanlış içerisindedir oldukları dikkat çekmektedir. Öğretmen adaylarının boylam kavramına yönelik örnek ifadeleri ise şu şekildedir;

Anlama;

“Bir yerin başlangıç meridyenine göre uzaklığının açısı cinsinden değeridir.” (S2-Ö11).

Kısmen anlama;

“Herhangi bir noktadan geçen meridyen dairesinin Greenwich’e olan uzaklığını ifade eder.” (S3-Ö6).

Yanlış anlama;

“Dünyayı dikine olarak bölen hayali çizgilere denir.” (S1-Ö51).

Tablo 11. Kuzey kavramına yönelik cevaplar

Kavram	Anlama		Kısmen anlama		Yanlış anlama		Anlamama		Cevapsız	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Kuzey	17	16.6	34	33.3	41	40.1	-	-	10	9.8

Katılımcıların ana yönlerden biri olan “Kuzey nedir?” sorusuna yönelik cevapların %16.6’sı (n=17) anlama düzeyinde, %33.3’ü (n=34) ise kısmen anlama düzeyinde gerçekleşirken, %40.1’i (n=41) ise yanlış anlama düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Tablo 11’e göre katılımcıların yarıya yakını kuzey kavramına yönelik anlama ve kısmen anlama düzeyinde cevaplar verirken, diğerleri ise yanlış anlama ve cevap verememe düzeyinde kalmıştır. Öğretmen adaylarının kuzey kavramına yönelik örnek ifadeleri ise şu şekildedir;

Anlama;

“Güneşin doğduğu noktayı sağımıza aldığımızda önümüzde olan yer kuzeydir.” (S1-Ö37)

Kısmen anlama;

“Dünya üzerinde yukarıda kalan kısımlardır.” (S2-Ö21).

Yanlış anlama;

“Yükseltinin arttığı doğrultuya bakan yamaçtır.” (S1-Ö50).

Tablo 12. Güney kavramına yönelik cevaplar

Kavram	Anlama		Kısmen anlama		Yanlış anlama		Anlamama		Cevapsız	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Güney	11	10.7	31	30.3	47	46.0	-	-	13	12.7

Katılımcıların ana yönlerden biri olan “Güney nedir?” sorusuna yönelik cevapların %10.7’si (n=11) anlama düzeyinde, %30.3’ü (n=31) ise kısmen anlama düzeyinde gerçekleşirken, %46.0’ı (n=47) ise yanlış anlama düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Tablo 12’ye göre katılımcıların yarıya yakını kuzey kavramında olduğu gibi güney kavramında da kavram yanlışlığı içerisinde oldukları görülmektedir. Öğretmen adaylarının güney kavramına yönelik örnek ifadeleri ise şu şekildedir;

Anlama;

“Güneşin doğduğu tarafa sol kolumuzu uzattığımızda yüzümüz güneyi gösterir.” (S2-Ö15).

Kısmen anlama;

“Ekvatorun alt kısımları güneyi ifade eder.” (S1-Ö2).

Yanlış anlama;

“Alt kısımda yer alan yerleri gösterir.” (S1-Ö1).

Tablo 13. Doğu kavramına yönelik cevaplar

Kavram	Anlama		Kısmen anlama		Yanlış anlama		Anlamama		Cevapsız	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Doğu	62	60.7	13	12.7	13	12.7	1	0.9	14	13.7

Katılımcıların ana yönlerden biri olan “Doğu nedir? Açıklayınız” sorusuna yönelik cevapların %60.7’si (n=62) anlama düzeyinde, %12.7’si (n=13) ise kısmen anlama düzeyinde gerçekleşirken, %12.7’si (n=13) ise yanlış anlama düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Tablo 13’e göre katılımcıların büyük bir çoğunluğunun doğu kavramına yönelik cevaplarının anlama düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Öğretmen adaylarının doğu kavramına yönelik örnek ifadeleri ise şu şekildedir;

Anlama;

“Güneşin doğduğu yerdir.” (S3-Ö13).

Kısmen anlama;

“Bulduğumuz noktaya göre doğuda kalan yer.” (S3-Ö7).

Yanlış anlama;

“Kişinin sağ tarafını ifade eder ve o yöne doğru deriz.” (S1-Ö15).

Tablo 14. Batı kavramına yönelik cevaplar

Kavram	Anlama		Kısmen anlama		Yanlış anlama		Anlamama		Cevapsız	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Batı	56	54.9	13	12.7	16	15.6	-	-	16	15.6

Katılımcıların ana yönlerden biri olan “Batı nedir? Açıklayınız” sorusuna verdikleri cevapların %54.9’u (n=56) anlama düzeyinde, %12.7’si (n=13) ise kısmen anlama düzeyinde gerçekleşirken, %15.6’sı (n=16) ise yanlış anlama düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Tablo 14’e göre katılımcıların büyük bir çoğunluğunun doğu kavramında olduğu gibi batı kavramına yönelik cevaplarının çoğunlukla anlama düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Öğretmen adaylarının batı kavramına yönelik örnek ifadeleri ise şu şekildedir;

Anlama;

“Güneşin battığı yer olarak tanımlanabilir.” (S2-Ö18).

Kısmen anlama;

“Bulduğumuz yere göre batıda kalan yer.” (S3-Ö6).

Yanlış anlama;

“Herhangi bir bölgenin sol tarafını ifade eder.” (S1-Ö14).

Tablo 15. Yön kavramına yönelik cevaplar

Kavram	Anlama		Kısmen anlama		Yanlış anlama		Anlamama		Cevapsız	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Yön	11	10.7	30	29.4	48	47.0	-	-	14	13.7

Katılımcılara yön becerisiyle ilgili yöneltilen sorulardan biri de “Yön nedir? Açıklayınız” sorusudur. Öğretmen adaylarının bu soruya verdikleri cevapların %10.7’si (n=11) anlama düzeyinde, %29.4’ü (n=30) ise kısmen anlama düzeyinde gerçekleşirken, %47.0’si (n=48) ise yanlış anlama düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Tablo 15’e göre katılımcıların büyük bir çoğunluğunun yön kavramı doğru bir şekilde açıklayamadıkları, %13.7’ (n=14) sinin ise bu soruya yanıt veremedikleri görülmektedir. Öğretmen adaylarının yön kavramına yönelik örnek ifadeleri şu şekildedir;

Anlama;

"Yön taraftır. Yani gidilecek yeri veya rotayı ifade eder." (S1-Ö44).

Kısmen anlama;

"Yer bulmada herhangi bir yerin belirtilmesi." (S2-Ö9).

Yanlış anlama;

"Bir yerin nerede olduğunu gösteren sembolleştirilmiş işaretlerdir." (S1-Ö1).

Tablo 16. Yön bulma kavramına yönelik cevaplar

Kavram	Anlama		Kısmen anlama		Yanlış anlama		Anlamama		Cevapsız	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Yön Bulma	23	22.5	37	36.2	20	19.6	2	1.9	20	19.6

Katılımcılara yön becerisiyle ilgili yöneltilen diğer bir soruda "Yön bulma nedir? Açıklayınız" sorusudur. Öğretmen adaylarının bu soruya verdikleri cevapların %22.5'i (n=23) anlama düzeyinde, %36.2'si (n=37) ise kısmen anlama düzeyinde gerçekleşirken, %19.6'sı (n=20) ise yanlış anlama düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Tablo 16'ya göre katılımcıların büyük bir çoğunluğunun bu soruya anlama ve kısmen anlama düzeyinde cevap verdikleri, %19.6'sı (n=20) ise bu soruya herhangi bir yanıt veremedikleri görülmektedir. Öğretmen adaylarının yön bulma kavramına yönelik örnek ifadeleri şu şekildedir;

Anlama;

"Belirli araçlar kullanarak bulunduğumuz yerin hangi yönde olduğunu belirlenmesidir." (S2-Ö19).

Kısmen anlama;

"Güneşin konumuna göre bulunduğumuz noktayı ifade edebiliriz." (S3-Ö5).

Yanlış anlama;

"Herhangi bir yeri bulmak için yönleri gösteren sembollerdir." (S1-Ö46).

Tablo 17. Yön tarif etme kavramına yönelik cevaplar

Kavram	Anlama		Kısmen anlama		Yanlış anlama		Anlamama		Cevapsız	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Yön Tarif Etme	18	17.6	44	43.1	20	19.6	3	2.9	17	16.6

Katılımcılara yön becerisiyle ilgili yöneltilen diğer bir soruda da “Yön tarif etme nedir? Açıklayınız” sorusudur. Öğretmen adaylarının bu soruya verdikleri cevapların %17.6’sı (n=18) anlama düzeyinde, %43.1’i (n=44) ise kısmen anlama düzeyinde gerçekleşirken, %19.6’sı (n=20) ise yanlış anlama düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Tablo 17’ye göre katılımcıların büyük bir çoğunluğunun bu soruya anlama ve kısmen anlama düzeyinde cevap verdikleri, ancak %16.6’sının (n=17) ise bu soruya herhangi bir yanıt veremedikleri görülmektedir. Öğretmen adaylarının yön tarif etme kavramına yönelik örnek ifadeleri şu şekildedir;

Anlama;

“Bir kişiye gideceği yönü coğrafi koordinatları da kullanarak açıklamaktır.” (S3-Ö4).

Kısmen anlama;

“Herhangi bir yerin nerede bulunduğunu söylemek.” (S2-Ö11).

Yanlış anlama;

“Bilinmeyen bir yerin bilen kişiler tarafından söylenmesi veya açıklanmasıdır.” (S2-Ö4).

Tablo 18. Şuan üniversite okuduğunuz şehir Türkiye’nin hangi yönündedir sorusuna verilen cevaplar

Kavram	Anlama		Kısmen anlama		Yanlış anlama		Anlamama		Cevapsız	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Bayburt	63	61.7	26	25.4	10	9.8	-	-	3	2.9

Katılımcılara yön becerisiyle ilgili yöneltilen diğer bir soruda da “Şuan üniversite okuduğunuz şehir Türkiye’nin hangi yönündedir.” sorusudur. Öğretmen adaylarının bu soruya verdikleri cevapların %61.7’si (n=63) anlama düzeyinde, %25.4’ü (n=26) ise kısmen anlama düzeyinde gerçekleşirken, %9.8’i (n=10) ise yanlış anlama düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Tablo 18’e göre katılımcıların büyük bir çoğunluğunun bu soruya anlama ve kısmen anlama düzeyinde cevap verdikleri, ancak %2.9’unun (n=3) ise bu soruya herhangi bir yanıt veremedikleri görülmektedir. Öğretmen adaylarının ilgili soruya yönelik örnek cevapları şu şekildedir;

Anlama;

“Şuan üniversiteyi okuduğumuz şehir olan Bayburt Kuzey Doğu’da yer alır.” (S1-Ö1,Ö4,Ö19,Ö28,Ö44; S2-Ö3,Ö17,Ö30; S3-Ö6,Ö14,Ö16)

Kısmen anlama;

“Şuan üniversiteyi okuduğumuz şehir olan Bayburt Karadeniz’in doğusunda yer alır” (S1-Ö8,Ö10)

Yanlış anlama;

“Şuan üniversiteyi okuduğumuz şehir olan Bayburt Doğu Anadolu’da yer alır” (S2-Ö25; S3-Ö8) şeklinde cevaplar vermişlerdir. Aşağıda araştırmaya konu olan kavramlarla ilgili katılımcılar tarafından en çok doğru ve yanlış olarak tanımlanan kavramlar verilmiştir.

Tablo 19. En çok doğru tanımlanan kavramlar

Kavramlar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Doğu	62	60.7
Ölçek	60	58.8
Lejant	57	55.8
Batı	56	54.9
Harita	37	36.2

Tablo 19’a göre araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenliği (1, 2, ve 3. sınıf) öğrencileri harita ve yön becerilerine yönelik sırasıyla doğu (%60.7), ölçek (%58.8), lejant (%55.8), batı (%54.9) ve harita (%36.2) gibi bazı kavramları daha iyi tanımladıkları görülmektedir.

Tablo 20. En çok yanlış tanımlanan kavramlar

Kavramlar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Enlem	80	78.4
Boylam	74	72.5
Yön	48	47.0
Güney	47	46.0
Kuzey	41	40.1

Araştırmada katılımcılar bazı kavramları daha iyi oranda doğru tanımlarken (tablo 19), pek çok kavrama yönelik yüksek düzeyde kavram yanlışlığına sahip oldukları tespit edilmiştir. Tablo 20’ye göre araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenliği (1, 2, ve 3. sınıf) öğrencileri harita ve yön becerilerine yönelik sırasıyla enlem (%78.4), boylam (%72.5), yön (%47.0), güney (%46.0) ve kuzey (%40.1) gibi bazı kavramları ise doğru olarak tanımlayamadıkları yani kavram yanlışlığı içerisinde oldukları ortaya çıkmıştır.

4. Tartışma ve Sonuçlar

Bu araştırmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının harita ve yön okuryazarlığına ilişkin kavramları anlama düzeyleri ve kavram yanlışlıkları belirlemeye çalışmıştır. Araştırmaya ilişkin elde edilen bulgulara dayanılarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının genel olarak “doğu”, “ölçek”, “lejant” “batı” kavramlarını anlama düzeyleri orta; “harita”, “enlem”, “boylam”, “kuzey”, “güney”, “yön”, “yön bulma”, “yön tarif etme” kavram düzeyleri ise düşük düzeyde anladıkları sonucuna varılmıştır. Öğrencilerin Bayburt ilinin konumuna ilişkin verdikleri yanıtlar incelendiğinde ise bu soruyu orta düzeyde anladıkları görülmektedir.

Öğretmen adayların en çok doğru cevap verdikleri “batı”, “doğu” kavramlarının günlük hayatta somut bir karşılığının olması bu kavramları daha anlaşılır kıldığı düşünülmektedir. Bu kavramların gün içerisinde “Güneş” ’in doğuş ve batışı ile ilişkilendirilmesi bu durumun bilinirliğini ön plana çıkarttığı varsayılmıştır. Öğrencilerin öğrenim yaşamlarını sürdürdükleri Bayburt ilinin konum ile ilgili yanıtlarının aslında istenilen düzeyde olmadığı söylenebilir. Çünkü araştırmaya katılan katılımcıların öğretmen adayı olması, eğitim düzeyinin yüksek olması ve yaşanılan il olması gibi nedenlerden dolayı bu soruya verilen cevaplar yeterli düzeyde görülmeyebilir. Bu durum genel olarak toplumun yönleri bilme, anlama ve yorumlayıp, uygulamaya yeterli düzeyde önem vermediklerinin bir kanıtı olarak da düşünülebilir. Bu sonuç, Tuna ve diğ. (2012) tarafından yürütülen “Temel Coğrafi Bilgi ve Beceriler Toplumda Ne Ölçüde Kullanılıyor? Yön, Konum ve Harita Becerilerinde Mevcut Durum Analizi” adlı çalışmanın sonucuyla örtüşmektedir. İlgili araştırmada araştırmacılar, toplumunun yön bulma becerisinin düşük olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Akbaş (2013) “Coğrafya ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Kavram Öğretimi ve Kavram Yanılgıları Hakkındaki Görüşleri” adlı çalışmada öğrencilerin günlük yaşamda tecrübeleri ve deneyimleri sonucu kazandıkları bilgiler, günlük hayatta karşılaşılan, bilinen olayları içeren kavramlar hakkında bilgi sahibi oldukları görüşü ile örtüşmektedir.

Bayburt ilinin konumu ile ilgili sonuç İncekara ve Kantürk (2010) tarafından yürütülen “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Haritalarla İlgili Temel Görüşleri ve Harita Kullanımına Yönelik Yaklaşımları” isimli çalışmada “il” değişkeni ile ilgili elde edilen sonuçla örtüşürken Tuna ve diğ. (2012)’nin yaptığı çalışmada toplumun harita üzerinde bulunduğu konumu göstermede başarısız olduğu sonucuyla da farklılaştığı görülmektedir. Akbaş (2002)’in “İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Coğrafi Kavramları Anlama Düzeyleri ve Kavram Yanılgıları” adlı çalışmada Öğrencilerin Türkiye’nin özel konumunu haritada üzerinde açıklamada yetersiz kaldıkları görüşü ile örtüşmektedir. Bu sonuca eğitim düzeyinin etki ettiği düşünülmektedir.

Pınar ve Akdağ (2012)’in “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İklim, Rüzgâr, Sıcaklık, Yağış, Erozyon, Ekoloji ve Harita Kavramlarını Anlama Düzeyi” adlı çalışmada “harita” kavramına ilişkin elde ettiği sonuçlar ile bu araştırmadaki “harita” kavramı sonucu birbirini destekler niteliktedir. Meridyen ve paralel kavramlarıyla ilgili olarak ulaşılan sonuçlar incelendiğinde, Ünal ve Er (2017)’in “Öğretmen Adaylarının Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretimi Zor Olan Soyut Kavramlara İlişkin Bilişsel Yapılarının İncelenmesi” çalışmada öğretmen adaylarının, sosyal bilgilerde coğrafya disipliniyle ilgili öğretimi zor olan soyut kavram olarak en fazla meridyen ve paralel kavramlarını belirttikleri görüşü ile benzerlik göstermektedir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının en çok “enlem”, boylam”, yön”, güney” ve “kuzey” kavramlarını yanlış anladıkları görülmüştür. Akkuş ve Kuzey (2018) “Ortaokul Öğrencilerinin Harita ve Yön Okuryazarlığını Günlük Hayata Aktarabilme Durumları Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmasında öğrenciler enlem-paralel, boylam-meridyen kavramlarını karıştırdıkları sonucuyla örtüşmektedir. Benzer bir şekilde Alım (2008) yaptığı çalışmasında, enlem ve paralel kavramlarının genellikle öğrenciler tarafından karıştırılan kavramlar içerisinde olduğunu belirtmiştir. Kayacan (2010) öğrencilerin en çok karıştırdıkları kavramlar arasında enlem-paralel ve boylam-meridyen olduğu sonucuyla örtüşmektedir. Akbaş (2013) öğretmen görüşlerine göre öğrencilerin en çok karıştırdıkları kavramlardan biri enlem-boylam ve yön kavramları olduğunu belirlemiştir. Demirkaya, Çetin, Tokcan (2004) İlköğretim Birinci Kademe Öğrencilerine Yön Kavramı Öğretiminde Kullanabilecek Metotlar adlı çalışmasında öğrencilerin ana yön kavramlarının uygulanmasında yukarının kuzey ve aşağının güney olduğu sabit fikrini benimsediklerini belirtmiştir. Bu durumun öğretmen adaylarında da belirgin bir şekilde ortaya çıktığı sonucuyla da örtüşmektedir.

Akbaş (2013) çalışmasında öğretmenlerin, lise öğrencilerinde kavram yanlışlarının; kavramlar hakkında ön bilgilerinin eksik olarak okula geldikleri, ezbere dayalı öğrenme gerçekleştirdikleri, öğrenme ihtiyacı hissetmedikleri ve hayatla ilişkilendirilmede başarısız oldukları gibi nedenleri belirlemiştir. Ayrıca lise öğrencilerinin ölçek, harita, paralel ve meridyen kavramlarını zor öğrendiklerini, bu sebeple enlem ve boylam gibi birçok kavramı karıştırdıkları sonucuyla da örtüşmektedir. Uzunöz (2018) “Conceptual Teaching Based on Scientific Storyline Method and Conceptual Hangi Texas: Latitude-Parallel Concepts” adlı çalışmada enlem ve boylam kavramlarının karıştırıldığını belirlemiştir. Alım, Özdemir ve Yılar (2008) “5. Sınıf Öğrencilerinin Bazı Coğrafya Kavramlarını Algılama Düzeyleri” adlı çalışmalarında öğrencilerin kavramları ve özelliklerini birbiriyle karıştırdıklarını, kavramlar ile ilgili bilimsel doğrulara uymayan birçok yanlış anlamaya sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Gümüş ve Avcı (2016) “Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrencilerin Coğrafya İle İlgili Kavramları Anlama Düzeyleri, Bu Kavramlara İlişkin Yanılgıların Belirlenmesi” adlı araştırmasında öğrencilerin büyük bir bölümünün sosyal bilgiler dersi içinde verilen coğrafi kavramları anlamada ve ifade etmede zorluk çektikleri, araştırmaya konu olan kavramlarla ilgili bilgi düzeylerinin farklılık gösterdiği ve genel olarak düşük olduğu, birçoğunun da kavram yanlışlığına sahip olduklarını tespit etmiştir.

Duman ve Girgin (2007) tarafından yürütülen “Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Harita Okuryazarlığına İlişkin Görüşleri” adlı çalışmada öğrencilerin okullarda harita uygulamalarına yeterince yer verilmediği görüşünde olduklarını belirlemişlerdir. Bu çalışma sonucu ile Bitlisli (2014)’nin “6. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi Yeryüzünde Yaşam Ünitesinde Geçen Coğrafi Kavramları Algılama Düzeyleri ve Kavram Yanılgıları (Bayburt Örneği)” adlı çalışma sonucu karşılaştırıldığında ulaşılan bulgular ölçek kavramı sonucuyla farklılaşırken, harita, paralel ve meridyen kavramlarına ilişkin sonuçlar ile de örtüştüğü görülmektedir.

Harita kavramının ölçek ve lejant kavramına göre anlama düzeyinin daha düşük olması ve bu kavramların harita kavramından daha anlaşılır olması harita kavramının ölçek, kuşbakışı ve düzlem gibi özellikleri bünyesinde barındırmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Ölçek ve lejantın anlama düzeylerinin yeterli olmasının görsel olarak haritalarda belirtilmesi ve öğretmenlerin bir haritayı nasıl okunabileceğinin öğretilmesine bağlanabilir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sınıf düzeylerine göre kavramları anlama düzeyleri ve kavram yanlışlarına bakıldığında;

Birinci sınıf öğretmen adaylarının yön kavramlarından doğu ve batı kavramlarını orta düzeyde anladıkları; lejant, ölçek ve harita kavramlarını düşük düzeyde; yön, yön bulma, kuzey, güney, yön tarif etme enlem ve boylam kavramlarını çok düşük düzeyde anladıkları görülmüştür. Bayburt ilinin konum bilgisinin orta düzeyde anlamlandırıldıkları belirlenmiştir. Birinci sınıfların en fazla kavram yanılığı yaşadıkları kavramlar enlem, boylam, güney, kuzey ve yön kavramları olduğu sonucuna varılmıştır. İkinci sınıf öğretmen adaylarının ölçek, harita, doğu, batı ve lejant kavramlarını orta düzeyde; enlem, boylam, kuzey, yön bulma, güney, yön tarif etme kavramlarını düşük düzeyde; yön kavramını ise çok düşük düzeyde anladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bayburt ilinin konum bilgisini ise orta düzeyde anladıkları görülmektedir. İkinci sınıfların en fazla kavram yanılığı yaşadıkları kavramlar enlem ve boylam kavramları olduğu sonucuna varılmıştır. Kavram yanılığının diğer sınıflara göre düşük çıkmasının nedenleri arasında ikinci sınıf güz döneminde harita bilgisi dersinin etkili olduğu düşünülmüştür. Üçüncü sınıf öğretmen adayları ölçek, lejant kavramları çok yüksek düzeyde; doğu, batı kavramlarını orta düzeyde; yön bulma, yön tarif etme kavramları düşük düzeyde; harita, enlem, boylam, kuzey, yön kavramlarını ise çok düşük düzeyde anladıkları görülmektedir. Bayburt ilinin konum bilgisinin ise orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Üçüncü sınıfların en fazla kavram yanılığı yaşadıkları kavramlar enlem, boylam kavramları olduğu belirlenmiştir.

Sonuç olarak, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bazı harita ve yön kavramlarıyla ilgili olarak kavram anlama düzeylerinin farklılık gösterdiği ve kavram yanlışlarına sahip oldukları tespit edilmiştir. Bazı kavramlar orta ve iyi düzeyde anlaşılırken, bazı kavramlar ise düşük düzeyde anlaşıldığı görülmüştür. Özellikle araştırmaya konu olan yön kavramlarıyla ilgili katılımcıların anlama düzeylerinin düşük olduğu ifade edilebilir. Bu durumun oluşmasında kavramların soyutluğu, bazı kavramların günlük hayatta somut örneklerinin olmayışı ve öğretim sürecinde yeterli uygulamanın olmamasının etki ettiği düşünülmektedir. Bu sonuçlardan hareketle, öğrencilerin eğitim süreçlerinde harita ve yön becerilerinin geliştirilmesi, bu kavramlara yönelik yanlışlarının azaltılması adına çeşitli uygulama ve etkinliklerin yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Öğretmen adaylarının öğretim sürecinde derslerle ilgili temel kavramların verilmesi ve özellikle bu temel kavramlar ile ilgili uygulamaya dönük çalışmalar, oyunlar, gerçek yaşam deneyimleri, oryantiring (haritalar yardımıyla yön bulmayı içeren ve zamana karşı yapılan bir spor) ve geocaching gibi oyunlara ve sınıf dışı etkinliklere yer verilebilir.

Kaynaklar

- Abraham., M.R., Gryzyboeski, E.B., Renner, J.W. ve Marek, A.E. (1992). Understanding and misunderstanding eighth graders of five chemistry concepts found in textbooks, *Journal of research in science teaching*, 29, 105-120.
- Akbaş, Y. (2013). Coğrafya ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin kavram öğretimi ve kavram yanlışları hakkındaki görüşleri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 15 (2), 251-278.
- Akbaş, Y. (2002). *İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin coğrafi kavramları anlama düzeyleri ve kavram yanlışları*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akbaş, Y. (2008). *Ortaöğretim dokuzuncu sınıf öğrencilerinin iklim konusundaki kavram yanlışlarının giderilmesinde kavramsal değişim yaklaşımının etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akbaş, Y. ve Uzunöz, A. (2013). Ortaöğretim dokuzuncu sınıf öğrencilerinin nem kavramıyla ilgili yanlışlarını gidermede kavramsal değişim yaklaşımının etkililiği. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 21(2), 523-542.
- Akbaş, Y. ve Uzunöz, A. (2011). Kavramsal değişim yaklaşımına dayalı coğrafya öğretimi: bir uygulama örneği. *Education Sciens*, 6(2), 1659-1678.
- Akbaş, Y. Uzunöz, A. ve Gençtürk, E. (2010). High school 9th grade students' understanding level of conceptions related to atmosphere and misconceptions. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 9, 1699-1704.
- Akhan, N. E. ve Kılıçoğlu, G. (2014). Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler programında yer alan ekonomi kavramlarını anlama düzeyleri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16 (2).
- Akkuş, Z. ve Kuzey, M. (2018). Ortaokul öğrencilerin harita ve yön becerilerine sahip olma ve bu becerileri yaşama aktarabilme durumları üzerine bir değerlendirme. *Milli Eğitim Dergisi* 47 (218), 201-234.
- Akyol, H. ve Temur, T. (2007). *Kelime hazinesinin geliştirilmesi. İlköğretimde Türkçe öğretimi*. (Ed. Ahmet Kırkkılıç, Hayati Akyol). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Alım, M. (2008). Öğrencilerin lise coğrafya öğretim programında yer alan yer yuvarlağı ve harita bilgisi ünitelerindeki bazı kavramları anlama düzeyleri ve kavram yanlışları. *Milli Eğitim Dergisi*, 177, 166-179.
- Alım, M., Özdemir, Ü., ve Yılar, B. (2008). 5. Sınıf öğrencilerinin bazı coğrafya kavramlarını algılama düzeyleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 11(1), 152-162.
- Alkıs, S. (2009). *Sosyal bilgilerde kavram öğretimi*. M. Safran (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (s. 67-90). Ankara: Pegem Akademi.

- Berg, B.L. ve Lune, H. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Aydın H. (Çeviri Ed.) Konya: Eğitim kitabevi.
- Bitlisli, N. (2014). *6. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi yeryüzünde yaşam ünitesinde geçen coğrafi kavramları algılama düzeyleri ve kavram yanlışları (Bayburt Örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Giresun.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. Bütün, M. ve Demir, S. B. (Çeviri Ed.). Ankara: Siyasal.
- Çoştu, B., Ayas, A. ve Ünal, A. S. (2007). Kavram yanlışları ve olası nedenleri: Kaynama kavramı. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15 (1), 123-136.
- Demirkaya, H., Çetin, T. ve Tokcan, H. (2004). İlköğretim birinci kademe öğrencilerine yön kavramı öğretiminde kullanılabilecek metotlar. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24 (3), 39-70.
- Dove J. (2016). Reasons for misconceptions in physical geography. *Geography*, 101(1), 47-53.
- Duman, B. ve Girgin, M. (2007). Eğitim fakültesi öğrencilerinin harita okuryazarlığına ilişkin görüşleri, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 12(17), 185-202.
- Gautier, C., Deutsch, K., ve Rebich, S. (2006) Misconceptions about the greenhouse effect. *Journal of Geoscience Education*, 54, 386-395.
- Gümüş, N. ve Avcı, G. (2016). Altıncı sınıflarda sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin coğrafi kavramları anlama düzeyleri ve kavram yanlışlarının belirlenmesi. *International Journal of Social Science* 47, 191-206.
- Harrington, J. (2008) Misconceptions: Barriers to improved climate literacy, *Physical Geography*, 29(6), 575-584.
- Harwood, D. ve Mcshane, J. (1996). Young Children's understanding of nested hierarchies of place relationships, *International Research in Geographical and Environmental Education*, 5(1), 3-29.
- İncekara, S. ve Kantürk, G. (2010). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının haritalarla ilgili temel görüşleri ve harita kullanımına yönelik yaklaşımları. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 21, 240-257.
- Kavcar, C. (2002). Cumhuriyet Döneminde dal Öğretmeni yetiştirme. *Anakara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakülte Dergisi* 35(1-2), 1-14.
- Kayacan, Z. (2010). *İlköğretim altıncı sınıf öğrencilerinin coğrafi koordinatlarla ilgili kavram yanlışları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kızılçaoğlu, A. (2007). Harita becerilerine pedagojik bir bakış. Selçuk Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (18), 341-358.
- Kuzey, M. (2016). Ortaokul öğrencilerinin harita ve yön okuryazarlığı üzerine bir inceleme. Yayınlanmamış doktora tezi. Erzurum. Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Harita ve Yön Okuryazarlığına İlişkin Kavramları...

- MEB. (2005). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Yayınevi.
- Miles, M. B. ve Huberman, M. A. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. London: Sage.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods (2nd Ed.)*. London: Sage Publications.
- Pınar, A., ve Akdağ, H. (2012). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının iklim, rüzgâr, sıcaklık, yağış, erozyon, ekoloji ve harita kavramlarını anlama düzeyi. *İlköğretim Online*, 11(2), 530-542.
- Platten, L. (1995). Taking Geography: an investigation into young children's understanding of geographical terms. part 1. *International journal of early years' education*, 3 (1), 74-91.
- Seefeld, C., Castle, S., ve Falconer, R. (2015). *Okul öncesi/ilkokul çocukları için sosyal bilgiler öğretimi*. (Çev. Ed. S. C. Keskin). Ankara: Nobel Yayınları.
- Senemoğlu, N. (1999). *Öğrenme ürünleri ve eğitimi*. Burdur: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Solmaz, F. ve Uzunöz, A. (2009). Coğrafya öğretiminin davranışsal amaçlarına ortaöğretim coğrafya öğretmenleri ve öğrencilerin ulaşma düzeyi hakkındaki Görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 38 (184), 161-174.
- Sönmez, Ö. F. (2010). İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde harita becerileri. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi üniversitesi eğitim bilimleri enstitüsü. Ankara.
- Tuna, F. Demirci, A. ve Gültekin, N. (2012). Temel coğrafi bilgi ve beceriler toplumda ne ölçüde kullanılıyor? Yön, konum ve harita becerilerinde mevcut durum analizi. 42 (195). *Milli Eğitim Dergisi*, 211-227.
- Turan, İ. (2002). Lise coğrafya derslerinde kavram ve terim öğretimi ile ilgili sorunlar. *Gazi üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 22(2), 67-84.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (2016). *Beşeri coğrafya insan, kültür, mekân, (16. Baskı)*. İstanbul: Çantay kitabevi.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.
- Uzunöz, A. (2018). Conceptual teaching based on scientific storyline method and conceptual change texts: latitude-parallel concepts. *International Journal of Higher Education* 7(1), 32-50.
- Ülgen, G. (2004). *Kavram geliştirme, kuramlar ve uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Ünal, F. ve Er, H. (2017). Öğretmen adaylarının sosyal bilgiler dersinde öğretimi zor olan soyut kavramlara ilişkin bilişsel yapılarının incelenmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi* 1 (1), 6-24.
- Yılar, B. (2007). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin bazı coğrafi kavramlarını anlama düzeyleri ve kavram yanlışları. Yayınlanmamış doktora tezi. *Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin yayıncılık.